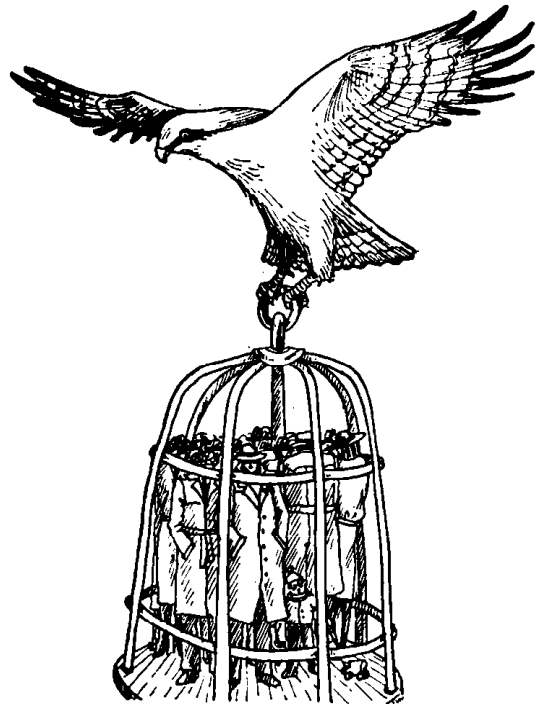

Франц ХОЛЕР

РЕВАНШ

Одного дня, коли я сидів за своїм письмовим столом і дивився у вікно, я помітив, що на телевізійній антені будинку навпроти вмонтований орел. Мушу до цього зауважити, що я живу в Цюриху і що орли у нас водяться тільки в Альпах, щонайближче хіба в горах Гларус, тобто кілометрів за півсотні од міста. Проте я був певен, що це орел — його величезні розміри, горда постава голови нагадали мені опудало у вітрині моєї школи, повз яке ми завжди ходили до спортзалу і на якому висіла картонна табличка з написом «Беркут». Отож тепер я не сумнівався, що на антені сусіднього дому сидить беркут. Можливо, подумав я собі, він утік із зоопарку, але тут-таки мені спало на думку, що таким птахам здебільшого підрізають крила, так що вони можуть хіба двічі-тричі підстрибнути, ото й усе. А може, він просто заблукав, подумав я далі, таке ж може трапитись із птахом. Але зразу ж у мене з'явилося відчуття, що з цим птахом такого трапитись не могло. І те, що орел отак просто вмонтований на даху одного з будинків, видалося мені дивовижним. Колись ми прожили кілька років на селі, і мене тоді завжди дратувало, що мишоїди, які ширяли у височині, ніколи не залітали до нашого саду, щоб половити мишей. Мені казали, що хижі птахи остерігаються наближатись до людських осель. Тоді я поставив їм жердину далеченько від дому, але вони її знехтували — за кілька років жоден з них ані разу не наважився спуститися вниз, а тут на даху навпроти, посеред інших дахів, умонтований беркут і скося поглядав на вулицю, де його ще, здається, ніхто не помітив.

Я вирішив покликати дружину і спустився вниз, де мешкала вся сім'я, але коли ми повернулися, орел уже зник. Мені здалося, ніби я бачу, як він кружляє над готелем «Інтернаціональ», але моя дружина сказала, що то міг бути й лелека, ба навіть чайка,— і, можливо, мала рацію.

За два тижні орел прилетів знову, а з ним іще один. Удвох вони заходилися мостити гніздо на даху сусіднього будинку між цоколем антени і комином, до якого вниз притулилася невелика будка,— це було найзатишніше місце на тому даху. Мешканці дому, не знаючи, як їм до цього поставитися, спершу не чіпали птахів, і невдовзі там з'явилось гніздо, в якому завжди сидів один з орлів, а тим часом другий полював на мишей, білок та кошенят.

Цілком природно, птахи привернули до себе загальну увагу, тим більше, що вони не лишилися самотні. З усього міста надходили відомості про нові орлині гнізда, спілка орнітологів склала їх список і щодня його доповнювала, а біологи вельми зацікавилися раптовою зміною у звичках цих рідкісних птахів і не знаходили їй пояснень. Так одразу, казали вони, не міняє свого постійного оточення жоден з представників тваринного світу. Людей попередили, щоб вони пильно наглядали за своїми дрібними хатніми тваринами, по змозі тримали собак на прив'язі, а морських свинок та кролів не пускали бігати у відкритих загородах. Зрештою міська влада вирішила не чіпати орлів, бо з'ясувалося, що вони годуються і щурами, а в нашому місті їх було чималенько.

Усі вже звикли до того, що посеред вулиці раптом каменем падав орел і нападав на якогось заблуканого кота, коли стався випадок, що неабияк стривожив людей.

Одного ранку біля світлофора на Бельв'ю — а це одна з найпожвавленіших площ Цюриха — знайшли оленячі роги. Не могло бути сумніву, що ці роги олень скинув тієї ж таки ночі, і то були не абиякі роги, а з двадцятьма чотирма паростками. Опитали швейцарських лісників, і з'ясувалося, що найбільший з відомих оленів жив на території беверінської громади і мав на рогах двадцять два паростки. Та громада належить до кантону Граубюнден, а відомо, що протягом цього століття олені майже зовсім покинули центральні області країни. Оскільки ніхто не бачив, як цей олень скидав роги, і найближчими днями та тижнями він ніде не показувався — ні в самому місті, ані в навколишніх лісах,— то й подумали зрештою, що роги поклав хтось із людей, знайшовши їх десь у горах і, як видно, не маючи уявлення про їх високу вартість.

Ніхто не міг передбачити того, що сталося місяців через три, на самому початку літа. Один ранній перехожий подзвонив о четвертій годині до поліції і повідомив, що в парку біля Бюркліплац він бачив оленів. Виїхали двоє поліцаїв, пересвідчилися, що так воно й є, і зчинили велику тривогу, бо побачили, що не тільки поодинокі олені блукають поміж кушів, а йдеться, мабуть, про ціле стадо, точне поголів'я якого визначити важко, але яке, безперечно, має не одну сотню голів. Парк одним краєм виходить на берег озера, другим межує з двома широкими вулицями, тож поліція, домовившись із директором парку, вирішила парк заблокувати, щоб потім переловити тварин поодинокі або й постріляти. Спішно привезли великі мотки електродроту, яким обгороджують пасовища, і коли о сьомій годині почався вранішній рух транспорту, то весь парк з оленями було охоплено кількома рядами наелектризованого дроту, а олені, спокійнісінько жвакаючи, об'їдали моріжок, клумби та гілля дерев. Поки обмірковували подальші заходи, навпроти будинку конгресу велетенський звір підняв рогами дроти і одним ривком розірвав їх, не зазнавши при цьому ніякої шкоди. Цей звір і був той олень із двадцятьма чотирма паростками на рогах. Те-

пер він на чолі всього табуна вирвався на вулицю і помчав у напрямку Бельв'ю.

Ніхто не знав, як приборкати оленів. Зібрали снайперів, зійшлися лісники та мисливські інспектори, але на вулицях міста не могло бути й мови про відстріл тварин, а вони трималися лише густо заселених вулиць, перетнули Бельв'ю (поліційні машини їхали слідом за ними) і неквапом спустилися до набережної Ліммат. Замішання було велике. Трамваї загатили вулиці, пасажери не зважувалися виходити, водії силкувалися виїхати машинами на тротуар, дехто, побачивши наближення стада, кидав автомобіль посеред вулиці й тікав у найближчий під'їзд, дехто піднімав шибки вікон і залишався в машині, потопаючи серед тих тварин, наче камінь, кинутий у воду. Запанувала незвичайна тиша. Скрізь повимикали мотори, і чути було тільки човгання та тупотіння багатьох сотень копит по асфальту. Час від часу десь розліталася на друзки шибка або лунав скрегіт подряпаного колеса, але люди припинили, мов миші. Піші поліцаї йшли попереду стада й намагалися остерігати людей — гучномовців, за порадою директора парку, не вживали, щоб не викликати паніки серед оленів, адже найбільше боялися, щоб стадо не «прорвало фронт». Сподівання, що олені шукатимуть виходу з міста, щоб дістатися до одного з навколишніх лісів, не справдилося, маршрут, який вони собі обрали, скидався скоріше на екскурсійний. У центрі вони раптом повернули на Нідердорф, але дійшли тільки до Предігерплац, де, об'ївши зелень, знову повернули праворуч униз по Реміштрассе, вдруге перетнули Бельв'ю, а тоді не посунули, як усі сподівалися, в напрямі Ютлібергу, а звернули коло ратуші на Бангофштрассе, до Центрального вокзалу. Великі банки позамикали під'їзди, ювеліри та майстри хутряних виробів з грюкотом спускали жалюзі на дверях і зі страхом дивилися крізь вітрини на бурі тіла, що невимовно протискалися повз крамниці й затоплювали вулицю на всю її широчінь. Поліція вже почала загороджувати вокзальний тунель і ставити великі ґрати при виході на перон, коли стадо несподівано повернуло праворуч у напрямку Рудольфсбрюке. Трохи згодом, коли передні тварини вже пройшли під мостом біля гауптвахти, ринула сильна злива і одразу ж спинила стадо.

Олень-ватажок із двадцятьма чотирма паростками на рогах, що незмінно очолював стадо, підвів голову, оглянувся і легким клусом побіг до парку Уранія, а стадо посунуло слідом за ним. Це був несподівано сприятливий поворот подій. Тільки-но тварини зайшли до парку, вхід і вихід забарикадували ваговозами, і стадо опинилось у пастці.

Негайно було вирішено вдатися до вогнепальної зброї. Через гучномовці запропоновано людям, що були на той час у парку, сховатись у своїх машинах і триматись якомога далі від виїзних та в'їзних воріт. Та це, судячи з криків, які час від часу долинали з парку, вдалося не всім. Далі навскіс проти в'їзду та виїзду розташувалося по кілька поліцаїв з автоматами, до них приєдналися найкращі снайпери міського гарнізону. Зачекали, щоб перестав дощ, а тоді ваговози від'їхали від воріт, і в парк кинули гранату. Вибух зробив своє діло. Ватажок з двадцятьма чотирма паростками на рогах стрибнув з відкритої галереї на другому поверсі, і все стадо кинулося за ним так хутко, що снайперам, які миттю змінили свої позиції, пощастило підстрелити хіба одного-двох оленів, а пустити в хід автомати виявилось неможливим, бо навпроти були житлові будинки Лінденгофу. Одна-єдина самка заблукала в нижньому виході й потрапила під автоматну чергу, що заразом прошила й бензоколонку, тож кров забитої тварини змішалася з бензином, утворивши червоно-буру калюжу.

Наче за якимсь планом, стадо поділилося на групки по два-три олені й розійшлося по місту, багато тварин ішли поодиноці. Підсумки ранкової облави були не дуже втішні. Забито лише одинадцять оленів, а їх загальну кількість визначали принаймні у тридцять разів більше,—

до того ж у парку поранено чотирьох людей, а життя однієї жінки, розтоптаной тваринами, було в небезпеці.

Олені не виходили з міста, а коли й виходили, то невдовзі поверталися назад, отож довелося сформувати спеціальний поліцейський загін для боротьби з цією навалою. Завдання його було ж надто нелегке, бо застосовувати вогнепальну зброю без крайньої потреби не дозволялося, щоб не заподіяти лиха людям. Отож кількох чоловік відрядили до Америки, де ковбої навчили їх накидати ласо. Але й їм не пощастило вигнати оленів з міста. І зрештою всі звикли до такого видовища: вулицею з одnobічним рухом мчить олень, а за ним верхи на коні женеться поліцай, розкручуючи над головою ласо.

Щось у цьому було принадне — таке собі своєрідне пожвавлення міського життя, але разом з оленями та орлами до міста увійшов страх. Пронизливий крик якогось бідолашного кота, що боронився від смертоносного нападу орла, був майже нестерпним. А кого осіннього ранку не розбуркали б зі сну настійні трубні заклики оленів-самців, що луною відбивалися від фасадів, наче від скель? А там, де кидалися один на одного двоє оленів і з тріском зчеплювалися рогами, вулиця миттю безлюділа.

Так чи так, а орли й олені протрималися до осені, а коли настала зима, й зовсім осіли в місті і навіть почали приваблювати до себе неproханих гостей.

Коли одного туманного ранку посеред Гардтурмського стадіону знайшли оленя, від якого лишилися тільки шкура та кістки, а закривавлені тельбухи пофарбували навколишній сніг у червоне, то подумали спершу, що на нього напали собаки, та коли кантональний ветеринар оглянув сліди, він завагався і запросив кількох зоологів. Вони спільно дослідили поле бою, а тоді дали свої висновки.

— Це вовчі сліди,— сказав нарешті кантональний ветеринар, тим часом як команда зоологів стояла за ним, похмуро втупивши очі в землю,— і ми маємо тут справу не з одинаком, а з цілою зграєю.

Після того ще не раз натрапляли на вовчі сліди, а потім побачили й живого вовка. Очевидно, хижаки прийшли до міста полювати на оленів, бо той олень на стадіоні не був єдиною жертвою: мало не кожні два чи три дні десь у місті знаходили рештки загризенних тварин. Першими побачили вовків діти з тієї школи, де навчався мій восьмирічний син. Коли одного ранку на уроці фізкультури вони каталися на санках біля узлісся Кеферберг, раптом з'явилися вовки і кинулися на останнього в гурті. Хлопчик тільки раз скрикнув, розповідала вчителька, що мало не знепритомніла від страху,— мабуть, вовки одразу ж перегризли йому сонну артерію. Негайно викликали поліцію. Кривавий слід привів до лісового ставка. Там лежали рештки того, що було колись дитиною, а самі вовки зникли, і навіть спущені собаки не змогли їх знайти: сліди загубилися десь біля кладовища Нордгайм.

Відтоді в Цюріху запанував стан облоги. Не те щоб його запровадили офіційно, але він відчувався в усьому. Школи разом з батьками учнів так організовували відвідування уроків, що діти ходили тільки групами в супроводі дорослих, військовозобов'язаним чоловікам було дозволено охороняти групи дітей з автоматичними карабінами наготові. Мій син був дуже вражений отією лихою пригодою, що сталася в його класі, і тільки тоді трохи заспокоївся, коли я купив йому великий бойскаутський ніж, що його доти відмовлявся купити, бо це здавалося мені небезпечним. Цей ніж він тепер чіпляв за пояс щоразу, коли йшов з іншими дітьми до школи, де тепер замість їхньої вчительки викладала інша, бо та вчителька так перелякалася, що на кілька тижнів вийшла з ладу.

Влада докладала величезних зусиль, щоб опанувати цю неймовірну ситуацію. Досі під колеса автомашин щороку потрапляло до двох десятків дітей, до цього звикли, це вважали за нормальну смерть у міс-

ті, але щоб дітей роздирали вовки, цього не можна було допустити в такому місті, як Цюріх. Населення закликали подавати пропозиції, які розглядав надзвичайний штаб, власникам мисливських патентів дозволили відстрілювати геть усіх вовків, а разом орлів та оленів, бо дійшли висновку, що всі ці явища взаємопов'язані. При цьому увагу стрільців звернули на те, щоб стріляли вони, тільки будучи певними, що не загрожують людському життю. Після цього становище трохи покращало. За короткий час звірів було забито значно більше, ніж досі спромоглися забити спеціальні підрозділи, а потім трапилося те, на що не сміли й сподіватися — вовчу зграю пощастило заманити в пастку. Пораненого оленя загнали у глухий завулок у кварталі Фрізенберг, поклали йому там удосталь корму, а над ранок і справді прибігла вся вовча зграя і допалася до того оленя, ото ж автоматники, що засіли на верхніх поверхах будинків уздовж вулиці, легко змогли перестріляти звірів — за якусь хвилину тридцять три вовки полягли на землі, роззявивши пащі. Цюріх зітхнув з полегкістю, лісничий, що подав цю ідею, отримав сотні вітальних телеграм, поздоровляли його й по телефону; увечері в місті панував святковий настрій, і в багатьох ресторанах безплатно частували пивом.

Наступного ранку довелося тимчасово закрити аеропорт, бо між злітною і посадочною смугами лежав наполовину зжертий олень. Сліди вказували — вовки! Відтоді люди почали настроюватись на те, що цих хижаків позбутися, мабуть, не пощастить, і треба буде навчитись якось співіснувати з ними. Звідки вони бралися, ніхто не знав, на жодне інше місто не нападали, ні в Швейцарії, ні будь-де в Європі, один Цюріх зазнав такої напасти, і ніхто не розумів, чому саме.

Перший ведмідь з'явився десь напровесні. Він пройшов крізь тунель Шопвіль, поперекидав ударом лапи контейнери з покидьками і обнюхав їх, шукаючи чогось їстівного. Люди тікали по ескалаторах або протискувались у під'їзди крамниць, а ведмідь тим часом досхожу наївся біля відкритої вітрини великого гастрономічного магазину. Службовець вокзальної охорони застрелив його ззаду саме в ту мить, коли ведмідь ухопив диню; звір, ніби здивований, осів на землю, перекотився через спину й простягся долічерева, мов килимок у спальні.

Невдовзі по тому пішли чутки, ніби якийсь ведмідь у вузькому тунелі перегородив вуличний рух, а тоді подався до річки Зіль. Останнього ведмедя в полювали в Енгадіні щонайменше сімдесят років тому, і ось нам довелося знову зустрітись з цими звірами й бути готовими побачити котрогось із них просто серед міста. Вони були не такі небезпечні, як вовки, не збивались у зграї, а тупали собі поодиночі вулицями. Та все ж таки треба було стерегтися, а надто малим дітям, тому зразу ж таки дозволили вільний відстріл ведмедів. Але позбутись їх теж не пощастило.

Появу ведмедів ми прийняли загалом байдуже; справжня паніка охопила городян тільки тоді, коли на Штрауффахері один літній чоловік поткнувся у газетний автомат, а його вкусила у руку гадюка. І хоч потерпілий негайно вжив потрібних заходів, того ж таки дня він помер. На тому самому тижні кілька разів з вокзальних автоматичних камер схову вигулькували отруйні змії і намагались покусати людей, що хотіли взяти свої речі. Розповідали про одну італійку, що мешкала в промисловому кварталі: відкриваючи хлібницю, вона побачила там гадюку і спробувала забити її ополоником, але змія вкусила її. Мало не кожен заглядав тепер під ліжко перед тим, як лягти спати, ми теж стягували ковдри, бо чули застереження, що змії полюбляють тепленькі куточки. У дитячому садку, куди ходить мій п'ятирічний хлопчик, знайшли у скрині з іграшками клітчасту гадюку, і двірник зараз же її вбив. Правда, потім з'ясувалося, що вона не отруйна, але ми вже почали міркувати, чи не відвезти нам дітей до мого брата в Ольтен. Чимало батьків забрали дітей із школи і відвезли їх кудись-інде, деякі

сім'ї виїхали зовсім, у навколишніх містах стало скрутно з квартирами, а особливо завізно стало, починаючи з квітня, на тентових майданчиках усього центру країни.

Ми все ж таки вирішили залишитись у місті, саме тоді я почув, ніби десь з'явився ніколи досі не бачений у Швейцарії орел-змій, хижий птах, який годується тільки зміями, тож я сподівався, що він подбає про послаблення цієї нової загрози. Але це ніяк не відчувалося, а тут на місто насунула нова небезпека, проти якої ми були ще безпорадніші. Спочатку це нікого не налякало, ба навіть потішило, але незабаром стало ясно, що саме з цього боку насувається справжня погирбель.

Цю небезпеку несли в собі рослини, насамперед два їх види. Перший вид — це плющ, який раптом почав страшенно швидко рости. За одну ніч він просувався із саду аж до середини вулиці, а коли вранці його підрізали, то надвечір він знову досягав узбіччя тротуару. Ціною великих зусиль і щоденного догляду рослині не давали чіплятися за склобетонні будівлі — адміністративні будинки великих фірм, готелі, банки, універмаги, — безліч людей мусили тепер робити одне й те саме: ціліснінький день підрізати плющ. А слідом за плющем розвинулися й інші виткі рослини. Білий спориш, ломиніс, гліцинія — всі ці декоративні паразити приєдналися до плюща і спільно пішли в наступ проти вулиць, будинків і підземних переходів.

Тоді ж таки до ніколи не бачених розмірів розвинувся ще один вид рослин, який раніше ріс тільки на болотах та біля води. Це білокопитник — м'ясиста рослина з велетенським листям, на яку можна натрапити в горах, по берегах струмків або по вогких видолінках. Так от, цей білокопитник раптом почав вилазити з кожного газону, а його листя було таке велике, що одним листком могло цілком накрити автомобіль на стоянці. Хвощі тепер сягали височини беріз, а папороті перекидалися з одного боку вулиці на другий, але в такий спосіб, що під ними не можна було пройти. Ці трави, попри всю їхню гнучкість, були такі міцні, що глушили всі інші рослини, висмоктуючи їхні життєві соки, внаслідок чого за короткий час великі дерева геть позасихали й почали під натиском вітру ламатися, отож тепер за найменшої зміни погоди людям доводилося сидіти вдома. Ми взагалі виходили тепер з дому тільки тоді, коли було конче потрібно, бо всі ті хащі куди більше сприяли вовкам, зміям, ведмедям та оленям, ніж людям, і тепер, коли багато вулиць завмерло, бо вони геть позаростали і доводилося прорубувати там собі стежки хлібними ножами та секаторами, стало значно менше шансів уникнути нападу диких звірів. Через те ми почали дедалі більше жити взаємодопомогою — як то кажуть, на свій страх і ризик. Часто ми цілими днями нічого не чуємо від міської влади і не можемо ніде знайти поліцейний патруль. Разом з новим почуттям сусідства, що виникає з доконечної потреби взаємної підтримки, виникає й нова форма розбійництва і мародерства, бо ж, по суті, над нами вже не існує вищої організації, яка могла б подбати про нашу безпеку. Люди починають не довіряти одне одному, і буває, що тих, хто прорубує собі стежку крізь плющ чужого кварталу, підстрілюють доглядачі колони дітлахів.

Тепер ось настає осінь, і ніхто не знає, як воно буде далі. Поодинокі поїзди, які ще можуть вибратися з внутрішніх колій Центрального вокзалу, завжди переповнені, багажні вагони вщерть забиті валізами та зашнурованими мішками. Зате поїздами, які ще вряди-годи прибувають, майже ніхто не приїждить.

Загалом усі чекають, коли рослини зав'януть і перестануть рости, — на той час планують велику роботу з вирубки й з викорчовування. Але я не вірю в успіх. Від самого початку гербіциди, яких застосовувано в надмірній кількості, виявились неефективними. Плющ зеленіє й узимку, а стебла хвоща задубіли і не ламаються, а все дужче тверднуть, наче кора на дереві. Взагалі невідомо ще, яка буде ця зима. То-

рік було дуже багато снігу. Бак із палим запознений у мене лише на чверть, бо автоцистерна не може пробитися на нашу вулицю; на всяк випадок я розпиляв стовбур груші, що впала поруч із велетенською папороттю, і готуюся пережити холодні дні разом із сім'єю у своєму кабінеті, де стоїть одна на весь будинок груба.

Виглядаючи з вікна кабінету, я бачу між верхівками хвощів, як беркути все відлітають і прилітають на сусідній дах, щоб розпанахати і запхати у дзьоб своїм крикливим малюкам кусень якогось напівживого м'яса, як височить удалині готель «Інтернаціональ», схожий на велетенський старий пені, обплетений плющем, з якого виглядають сині й білі квіти ломиносу та білий спориш, а нещодавно з'явилися і настурції, їхні квіти жовтіють і червоніють аж до десятого поверху.

Перед моїм вікном запанувала тиша: будівництво нового критого ринку покинуто, стріла крану хитається на вітрі, мов величезна квітка, трамваї припинили рух, найближча автомобільна дорога, якою ще можна їздити, проходить біля Галленбаду на околиці міста, будинок навпроти стоїть порожній,— а я сиджу та й думаю, чи є сенс покинути місто, чи, може, все це тільки початок чогось такого, що звідси нестерпно пошириться скрізь.

*З німецької переклав
Аркадій ПЛЮТО*